

BLODKREFT
FORENINGEN

Osteoklast

Petekier

Trombocytt

Aplastisk

Veneport

Cytogenetics

Fotoforese

Flebotomi

Bisfosfonater

Thalassemi

Nøytropeni

MDS

Hypogammaglobulinemia

Leukaferese

FISH

Hyperkalssemi

Blastkrise

Mitose

Erythropoietin

Blodkreft fra A til Å

Om oss

Blodkreftforeningen er en landsomfattende organisasjon for personer som har eller har hatt en blodkreftrelatert sykdom, samt pårørende til disse.

Vårt hovedformål er å bidra til et bedre liv for våre medlemmer.

Dette jobber vi for å påvirke gjennom interesserarbeid overfor myndigheter og helsevesen og ved å spre kunnskap om blodkreft og Blodkreftforeningen til samfunnet. Formidling av informasjon til medlemmene og andre om framskritt og nye behandlingsmetoder og å sørge for informasjon til våre medlemmer er en viktig del av vårt arbeid.

Blodkreft fra A til Å er et viktig bidrag i dette informasjonsarbeidet. Å få en blodkreftdiagnose er en voldsom og livsforandrende hendelse hvor man som pasient og pårørende også blir nødt til å forholde seg til svært mange nye ord og begreper. Brosjyren er utformet som alfabetisk slik at det skal være enkelt for deg å finne frem til ulike begrep og forklaringer. Her finner du medisinske faguttrykk som omhandler de ulike formene for blodkreft/alvorlig blodsykdom, undersøkelser, prøver og ulike behandlinger. Vi har forsøkt å gi enkle og tydelige forklaringer på alt som kan oppfattes komplisert.

Vi håper Blodkreft fra A-Å kan være til hjelp og praktisk nytte både for deg som er nydiagnostisert, og for deg som lenger tid har levd med en blodkreftsykdom. Også pårørende tror og håper vi vil ha nytte av denne informasjonsbrosjyren. Dersom du har innspill til Blodkreft fra A til Å, mangler det noen ord eller uttrykk, eller er det noe vi kan forbedre? Ta kontakt med vårt sekretariat.

Blodkreft fra A til Å er kvalitetssikret av Anders Waage, professor ved NTNU og overlege ved Avdeling for blodsykdommer på St Olavs hospital.

Utover dette informasjons og kunnskapsarbeidet er utgivelsen av I margin, vårt medlemsblad, drift av vår nettside og sosiale medier også blant våre viktigste oppgaver. Vi er også til støtte, og driver likepersonarbeid for personer som har, eller har hatt blodkreftrelaterte sykdommer – samt pårørende til disse.

Årlig arrangerer vi flere diagnosespesifikke seminarer, både for de av våre medlemmer som tilhører diagnosegrupper som rammer mange, men også for de med mer sjeldne diagnoser.

Mer utfyllende informasjon om oss og likepersonstjenesten finner du på våre nettsider. Se siste side i brosjyren for kontaktinformasjon. Sammen er vi sterkere – meld deg inn i Blodkreftforeningen på www.blodkreftforeningen.no

Blodkreft fra A til Å

A

Aferese – Betyr «at det tas ut noe fra».

En metode for å skille bestanddeler, for eksempel hvite blodlegemer eller stamceller fra blodet (leukaferese) eller fjerning av blodplasma (plasmaferese). Aferese brukes både i blodgivning og i behandling.

Aggressiv – Betegnelse for en mer ondartet og raskt voksende kreftform.

Akselerert fase – En fase av kronisk myelogen leukemi (KML) der sykdommen forverres. I denne fasen utgjør andelen blastceller (umodne blodceller) mellom 10 og 19 prosent av cellene i blod og benmarg.

Akutt – Når en medisinsk tilstand er klassifisert som akutt, betyr det at tilstanden har oppstått raskt, og at den krever øyeblikkelig behandling slik at den ikke forverres ytterligere.

Akutt lymfoblastisk leukemi (ALL) – En alvorlig blodkreftform forårsaket av umodne hvite blodlegemer som deler seg ukontrollert. De syke cellene, som kalles lymfoblaster (se Lymfoblaster), kan ikke utvikle seg til modne hvite blodceller (se Lymfocytter). Produksjon av lymfoblaster kan undertrykke produksjonen av normale blodceller. ALL er en av de vanligste kreftformene hos barn.

Akutt myelogen leukemi (AML) – En form for blodkreft forårsaket av umodne hvite

blodlegemer som deler seg ukontrollert. I motsetning til Akutt lymfoblastisk leukemi (ALL), er de umodne blodcellene ikke lymfoblaster (se Lymfoblaster), men er forløpere for granulocytter (hvite blodlegemer som har en viktig funksjon i immunforsvaret), erytrocytter (røde blodlegemer) og / eller trombocytter (blodplater). AML er den vanligste formen for akutt leukemi hos voksne, og utgjør omtrent 85 prosent av tilfellene.

Akutt promyelocytisk leukemi (APL) – En liten, men viktig undergruppe av Akutt myelogen leukemi (AML) som er karakterisert ved at kromosomene 15 og 17 i leukemicellene har utvekslet genetisk materiale. Det er typisk at pasientene har stor økt blødningsrisiko og 10-15 prosent dør av dette de første 30 dagene selv om behandlingen settes inn umiddelbart. Når denne perioden er overstått, er imidlertid prognosen svært god og de fleste blir helbredet. Behandlingen er forskjellig fra de andre formene for AML.

Albumin – Protein (eggehvite) i blodet. Dannes i leveren og hovedoppgaven er å transportere andre proteiner og stoffer i blodomløpet. Albumin er også viktig for få væsker til å holde seg i blodet i stedet for å trenge inn i vev og forårsake hevelse (ødem).

Allmennlege – En lege som har spesialistkompetanse innen allmenntillegemedisin. Allmennleger er ofte fastleger. Allmennleger kan også jobbe på legevakt, sykehjem og helsestasjon.

Allogen – Et begrep som betyr «stammet fra et annet individ» (av gresk allo = annet). Brukes i sammenheng med når man får blod eller stamceller fra en annen person.

Amyloidose – Er en sjelden gruppe sykdommer som oppstår som følge av avleiring av amyloid (aggregater av proteiner) i ett eller flere av kroppens organer. Disse avleiringene forsvinner sjelden av seg selv og kan føre til sykdom ved at de skader organets funksjon fordi de fortrenger det normale vevet. Organer som kan rammes er for eksempel nyrer, lever, milt, hjerte og hud.

Andrelinjebehandling – Det legemiddelet eller behandlingsmetode som anbefales for å behandle sykdommen ved tilbakefall etter første runde med behandling.

Anemi – Ofte beskrevet som blodmangel eller lav blodprosent. En tilstand der man har for få røde blodlegemer (se Hemoglobin) som fører til at blodet har nedsatt evne til å ta opp og transportere oksygen. Anemi fører ofte til at man blir blek, slapp, trøtt, fort sliten, lett andpusten og trenger mer søvn.

Antiemetisk – Medisiner som reduserer eller forhindrer kvalme og oppkast.

Antigen – Stoffer eller molekyler som kroppen opplever som fremmede og som setter i gang en immunreaksjon. Dette kan for eksempel være deler av bakterier, sopp, virus eller parasitter. Ordet antigen er sammensatt av anti body generator – «antistoffgenerator».

Antistoff – En type proteiner som immunsystemet produserer for å bekjempe et

fiendtlig stoff, kalt antigen. Hvert antistoff kan bare binde seg til ett spesifikt antigen, og formålet med denne bindingen er å bidra til å ødelegge antigenet. Noen antistoffer kan ødelegge antigen direkte, mens andre gjør det enklere for hvite blodlegemer å ødelegge antigenet. Et antistoff er en type immunoglobulin (se Immunoglobulin) produsert av plasmaceller (en type hvite blodlegemer).

Aplastisk – Et begrep som betegner manglende evne til å utvikle seg til nytt vev.

Aplastisk anemi – En blodsykdom der benmargen har en manglende evne til å danne cellene som sirkulerer i blodet. For pasienten resulterer dette i anemi / blodmangel (på grunn av for få røde blodlegemer), følsomhet for infeksjon (på grunn av mangel på hvite blodlegemer) og økt blødningstendens (på grunn av mangel på blodplater).

Apoptose – Et annet ord for programmert celledød, der cellene dør på en regulert og godt kontrollert måte uten å skade miljøet.

Aspirasjon – Metode for å suge opp benmargen ved hjelp av en sprøyte, enten til diagnostisk formål (prøver for analyse) eller for å høste benmargen for transplantasjon.

Asymptomatisk myelomatose – En form for myelomatose der man ikke kan observere tegn på sykdommen, men en økning i syke plasmaceller og en påvisbar M-komponent i blod eller urin. Det kalles også ulmende myelomatose

Autoimmunitet – Når immunforsvaret vender seg mot sin egen kropp og produserer

antistoffer som angriper sunt vev.

Autolog – Et begrep som betyr «nedstammet fra samme individ» (av gresk autos = selv, selv). Brukes i sammenheng når du for eksempel får stamceller fra deg selv, «autolog stamcelletransplantasjon».

B

B-2 mikroglobulin – Protein funnet på overflaten av kroppens celler. Nivåene målt i blodet av dette proteinet kan øke ved myelomatose, noe kan være assosiert med en dårligere prognose.

Bakterier – En mikroorganisme som kan forårsake infeksjoner.

B-celle – Også kalt B-lymfocyt og er en type hvite blodlegemer som dannes i benmargen og er en del av kroppens immunforsvar.

BCL-2 – Et protein som finnes inne i cellen og har i oppgave å regulere celledød (se Apoptose) og forhindre celledød.

BCL-2-hemmere – En type medikament som hemmer (blokkerer) proteinet BCL-2. I noen kreftformer kan det være for mye av dette proteinet, noe som kan bidra til at kreftceller overlever og spres. Ved å hemme BCL-2, kan man drepe cellen via programmert celledød (se Apoptose).

BCR-ABL – Er betegnelsen på genmateriale som utveksles mellom kromosom 9 og 22. Dette fører til dannelse av et nytt enzym

(tyrosinkinase – se Enzym) som er hovedårsaken til Kronisk myelogen leukemi (KML).

Behandlingslinjer – Angir i hvilken rekkefølge forskjellige behandlinger blir gitt. Den første behandlingen kalles «førstelinjebehandling», den andre behandlingen som gis etter tilbakefall er «andrelinjebehandling» og så videre.

Behandlingsprotokoll – En detaljert plan om de forskjellige tiltakene som skal iverksettes for å lindre og / eller kurere sykdom.

Behandlingsrefraktær – Et begrep som brukes når behandlingen ikke virker lenger.

Benmargskreft – Se Myelomatose.

Benmargsprøve – En prøve som tas fra hoftekam eller brystbenet. Benmargsprøve er en viktig undersøkelse for å påvise sykdom i blodcelledannelsen. Under benmargsprøve brukes en nål til å suge ut benmargsvæske (aspirasjon), og vanligvis tas også en vevsprøve (biopsi) fra samme sted.

Benmargsutstryk – Undersøkelse som gjøres i forbindelse med forskjellige sykdommer. Benmargsceller strykes tynt utover en glassflate, farges og undersøkes under mikroskop.

Bindevev – En type vev i kroppen.

Biomarkør – Et biologisk stoff som brukes til å måle forekomsten og forløp av sykdom eller som en prognostisk markør.

Biopsi – Et stykke vev (for eksempel benmarg) som tas ut fra kroppens organer for å

diagnostisere ved hjelp av et mikroskop.

Bisfosfonater – En gruppe medikamenter som blir lagret i skjelettet og forhindrer nedbrytning av skjelettet. Brukes blant annet til å behandle myelomatose med mål om å forhindre skjelettsykdom.

BiTE, BiTE-antistoffer – Av engelsk *Bi-specific T-cell Engager*. Brukes om en ny type medikamenter som består av et antistoff som kan binde to forskjellige cellyper samtidig, en T-celle og en kreftcelle. Hensikten er at disse to cellene bringes i nærheten av hverandre fordi T cellen da vil angripe kreftcellen. Behandling med BiTE-antistoffer er en form for immunterapi.

Bivirkninger – Uønsket virkning av medisiner eller annen behandling. Vi kan skille mellom kortsiktige bivirkninger, som for eksempel kvalme, og langsiktige bivirkninger, som for eksempel fatigue, nerveskader. Psykiske bivirkninger rammer også mange og oppstår som en konsekvens av kreftbehandlingen man har vært gjennom, eller på grunn av senskader eller langvarige helseskader som skyldes kreftsykdommen/ behandlingen.

Blastceller – Et annet ord for umoden celle.

Blastkrise – Brukes om et alvorlig utviklingsstadium av kronisk myelogen leukemi (KML). Et kriterium på blastkrise er blant annet at andelen blastceller (de umodne blodcellene) utgjør mer enn 20 prosent av cellene i blodet eller benmargen. Blastkrise KML ligner på akutt leukemi, og behandles som dette.

B-linje ALL – Når akutt lymfoblastisk leukemi utvikler seg i B-cellene, en av to typer hvite blodlegemer som er viktige for immunforsvaret.

Blodceller – Blodet består av røde blodceller, som frakter oksygen fra lungene til de ulike organene, hvite blodceller, som bekjemper infeksjoner, og blodplater, som sørger for at blodet klumper seg slik at blødninger stopper.

Blodcelle – Celle funnet i blodet og dannes i benmargen. Det er tre hovedtyper av blodlegemer (røde blodlegemer, hvite blodlegemer og blodplater), de har alle forskjellige funksjoner i kroppen.

Bloddannende stamcelle – Et annet ord for umodne benmargceller. Se også Stamcelle.

Blodkreft – Et samlingsbegrep for kreft som forekommer i bloddannende vev, for eksempel benmarg, eller i immunsystemets celler. Det finnes tre hovedformer for blodkreft: leukemi, lymfekreft og myelom (se Myelom).

Blodforgiftning – Se Sepsis.

Blodplasma – Er den væsken blodcellene flyter i, og det som gjenstår av blodet når alle celler (blodceller) fjernes ved sentrifugering. Se Plasma.

Blodplate – Se Trombocytt.

Blodprosent – Se Hb-verdi.

Blodoverføring – Når en pasient får blod eller blodkomponenter overført til blod-

omløpet. Kalles også blodtransfusjon.

Blodtapping – Metode brukt for å holde blodnivået på normale nivåer. Også kalt flebotomi eller årelating. Vanlig behandling for pasienter med hemokromatose (sykdom der jern avleires i ulike organer) og polycytemi (økt mengde røde blodlegemer i blodet). Det er den eldste av alle behandlingsmetoder som brukes i moderne medisin.

Blodutstryk – Gjøres i forbindelse med forskjellige sykdommer. En dråpe blod strykes tynt utover en glassflate, farges og undersøkes under mikroskop.

Blødningstendens – Tendensen til blødning kan øke under forskjellige forhold, for eksempel i fravær av blodplater (trombocytter) som trengs for at blod skal levre seg (koagulere).

B-symptomer – Betegnelse på en rekke uspesifikke symptomer på kreft som feber, svette og vekttap.

Brutons tyrosinkinaseinhibitor, BTK-hemmer – En ny medisin som virker ved å blokkere BTK. BTK er viktig for at kreftceller skal kunne dele seg. Ved å hemme BTK stoppes utviklingen av kreftceller og kreftcellene dør. Medikamentet er effektivt ved KLL og andre B-cellesykdommer. Bruton er navnet på han som beskrev kinasen i forbindelse med en bestemt type medfødt immunsvikt hos barn.

Burkitts leukemi – En sjelden form for akutt lymfoblastisk leukemi (ALL) av B-celletepe.

Burkitt's lymfom – En sjelden lymfekreft av B-celletepe som hovedsakelig rammer barn og unge voksne. I Afrika forekommer den i en variant som angriper kjevepartiet og er den vanligste kreftformen hos barn. I østafrikanske land som Uganda, Kenya og Tanzania er halvparten av kreftdødsfall forårsaket av Burkitt's lymfom.

CAR-T – CAR står for *Chimeric Antigen Receptor* (CAR). CAR-T-celle er en genmodifisert T-celle som retter seg mot kreftceller. CAR-T-celleterapi innebærer at man henter ut T-celler fra pasientens blod. Disse blir genetisk forandret ved at man setter inn et gen som uttrykkes som et protein på overflaten til T-cellene. Dette proteinet gjenkjenner og binder seg til kreftcellen. Når T-cellen og kreftcellen på denne måten blir brakt i forbindelse med hverandre, vil T-cellene drepe kreftcellene når de blir ført tilbake til pasienten. Tilbakeføringen skjer ved intravenøs infusjon og er en engangsbehandling.

CD20 – Et membranprotein som spiller en rolle i utviklingen og differensieringen av B-celler til plasmaceller. Forekomsten av leukocytter (se Leukocytter) med CD20 kan måles for å bidra til diagnostisering av lymfom og leukemi. Proteinene er viktige ved behandling av lymfom og leukemi med monoklonale antistoffer (se Monoklonale antistoffer).

Celledeling – Celler i kroppen går til grunne og dør. For å opprettholde antallet celler er det helt nødvendig at det foregår

celledeling på et tidlig stadium av celleutviklingen. Cellene som lages ved celledeling er helt identiske. Graden av celledeling er nøye kontrollert etter kroppens behov. Ved kreft er denne kontrollen blitt forstyrret.

Collegift – Se Cytostatika.

Collegiftkur – Et begrep brukt for å beskrive prosessen med å gi cytostatika (cellegift, se Cytostatika), ofte etterfulgt av en hvileperiode hvor kroppen kan komme seg. For noen kreftdiagnoser gis collegiftkur som en engangsdose.

Celleterapi – Bruk av levende celler til å behandle en sykdom.

Cerebrospinalvæske – Et annet ord for ryggmargsvæske. Dette er væske som ligger rundt ryggmargen og hjernen

Chemo Brain – Engelsk betegnelse for en bivirkning som kan oppstå etter behandling med collegift. Vanlige tegn er svekket hukommelse, konsentrasjonsvansker, problemer med å huske detaljer og problemer med å planlegge hverdagen. En form for «mental tåke». Disse symptomene kan også ha andre årsaker.

CNS – Forkortelse for sentralnervesystemet som består av hjerne og ryggmarg

CNS-profylakse – Cellegift som gis forebyggende mot kreft i ryggmarg og hjerne.

Computertomografi (CT) – En radiologisk undersøkelsesmetode som i praksis betyr at pasienten ligger på en benk og blir relativt raskt kjørt gjennom et apparat som tar

tverrsnittbilder av kroppen.

Cytogenetics – Et begrep som betegner studiet av kromosomer (se Kromosomer) og kromosomavvik.

Cytokjemi – Undersøkelse av spinalvæske og blod ved bruk av fargestoffer.

Cytostatika (cellegift) – Legemidler som hemmer veksten av kreftceller. Også normale celler som deler seg raskt som hårceller og celler i tynntarmen blir påvirket. Derfor er vanlige hårtap og diare vanlige bivirkninger. Noen bruker begrepet bare på eldre collegifttyper, mens andre bruker det også om nyere krefthemmende medisiner som ofte er mer målrettet og har andre bivirkninger.

D

Diffust storcellet B-celle lymfom (DLBCL)

– En aggressiv lymfekreft som stammer fra B-lymfocytter i immunsystemet. DLCL er den vanligste undergruppen av lymfom.

DNA – Vårt arvestoff som inneholder koden til alle våre arvelige egenskaper. DNA er pakket i en spiralformet dobbeltråd og er lagret i kromosomene i cellekjernen (se Kromosomer).

Dysplasi, dysplastiske celler – Celler som har et annet utseende eller modningsforstyrrelse, men ikke er typiske kreftceller.

E

Eksperimentell behandling – Behandling der effekt og bivirkninger ennå ikke er tilstrekkelig dokumentert eller godkjent av legemiddelmyndigheter. Se Klinisk forskning.

Ekstrakorporal fotofese – Se Fotofese.

Elektroforese – En laboratorieteknikk der elektrisk strøm brukes til å undersøke sammensetningen av blod- og urinproteiner.

Enzym – produseres i cellene, og er hovedsakelig proteiner, de hjelper cellene i kroppen med forskjellige prosesser som gjør at cellene kan overleve.

Ergoterapeut – Trener folk til en praktisk hverdag etter sykdom, skade eller i forbindelse medfødt funksjonshemming.

Erytrocytter – Et annet ord for røde blodceller som er ansvarlig for transport av oksygen til kroppens organer. Inneholder hemoglobin som gir rødfargen.

Erytropoietin – Et hormon som dannes naturlig i nyrene. Kan også brukes som et legemiddel for å stimulere dannelse av røde blodceller. Forkortes ofte til «EPO» og er også kjent for en helt annen bruk som dopingmiddel.

Essensiell trombocytose (eller trombocytemi) – Ordet «trombocytose» betyr at antall blodplater (trombocytter) er forhøyet, mens «essensiell» indikerer at årsaken er ukjent. Essensiell trombocytose klassifise-

res som en kreftsykdom, men har et mer godartet forløp.

F

Fanconis anemi – En sjelden, arvelig form for aplastisk anemi som vanligvis forekommer hos barn mellom to og femten år.

Fatigue – Medisinsk betegnelse for ekstrem tretthet og utmattelse som kan ramme kreftpasienter. Oppstår ofte etter noe tid etter at behandlingen er startet.

Ferritin – Et lagringsmolekyl for jern. Lave måleverdier tyder på jernmangel, høye verdier tyder på for mye jern i kroppen. De som får hyppige blodoverføringer over lang tid som ved en del blodsykdommer, får tendens til for mye jern som kan være skadelig.

FISH – Fluorescens in situ-hybridisering. En molekylær undersøkelse som ofte gjøres på biopsier fra kreftsvulster eller benmarg for utredning eller oppfølging.

Flebotomi – Årelating, se Blodtapping.

Flowcytometri – En teknikk som brukes til å undersøke celler i væske ved bruk av laser.

Follikulært lymfom – Lymfekreft som stammer fra B-lymfocytene i immunsystemet. En langsomt voksende sykdom som tilhører gruppen med lavt maligne (indolente) lymfomer.

Forstørret milt (splenomegali) – Forstørret milt kan være tegn på en form for blod-

eller lymfekreft. Sjekkes ofte av legen ved fysisk undersøkelse og kan undersøkes mer detaljert ved ultralyd eller CT.

Fotoforese – Ekstrakorporal fotoforese (ECP). En behandlingsform som brukes på pasienter med GVHD etter stamcelletransplantasjon. Behandlingen går ut på å skille en del av de hvite blodlegemene fra resten av blodet, disse blir tilsatt et medikament som heter psoralen, og deretter belyses disse med ultrafiolett lys (UVA). De hvite blodlegemene blir så ført tilbake til kroppen, der medisinen virker på en slik måte at en del av de syke cellene dør.

Førstelinjehandling – Den behandling mot kreft som gis først.

Gammaglobulin – Se Immunoglobulin.

Genterapi – En behandlingsform der genetisk materiale, DNA eller RNA, blir overført til pasienter for å korrigere eller gjenopprette feil gener som fremkaller sykdom.

Graft-versus-host disease (GVHD) – På norsk *transplantat mot vertyskdom*. Dette er en reaksjon som kan oppstå etter transplantasjon hvor giver er annen person enn pasienten. Immunceller fra giver oppfatter pasienten som fremmed og går til angrep på pasientens normale vev. Dette rammer særlig hud, tarm, slimhinne i øyne og munn, lever og lunge. Akutt GVHD skjer innen 100 dager etter transplantasjon, mens kronisk GVHD kommer etter dette tidspunkt.

Graft-versus-leukemi (GVL) – Samme mekanisme som GVHD, men givercellene angriper også leukemicellene og kalles da GVL. Dette fenomenet gjør at benmargstransplantasjon med fremmed giver (allo-gen) er en form for immunterapi.

Granulocytopeni – Medisinsk betegnelse for redusert antall normale hvite blodlegemer av typen granulocytter.

Granulocytt-kolonistimulerende faktor (G-CSF) – Vekstfaktoren G-CSF er et protein som produseres naturlig i kroppen. G-CSF som medikament produseres ved genteknologi. G-CSF stimulerer produksjonen av nøytrofile granulocytter (se Nøytrofil granulocytt) som beskytter oss mot bakterieinfeksjoner. Reduksjon av antallet nøytrofile granulocytter er en vanlig bivirkning av kreftmedisin, og G-CSF brukes hvis det er behov for å øke antallet granulocytter under behandling.

Hb-verdi – Konsentrasjonen av hemoglobin (Hb) i blodet. Andre ord for det samme er blodverdi eller blodprosent. Blodprosent oppgis ikke lenger fra laboratorier, men begrepet brukes fortsatt mye av pasienter.

Helicobacter pylori – En bakterie som forårsaker magesår og betennelse.

Hematolog – Lege og indremedisiner som er spesialist på blodsykdommer.

Hematologi – Kommer av det greske

haima, som betyr blod, og *-logi* som betyr vitenskap eller lære. Hematologi er læren om blodet og dets sykdommer.

Hemoglobin – Et protein i de røde blodlegemene som binder oksygen som transporteres til alt vev i kroppen.

Hemolyse – Nedbryting av røde blodlegemer som fører til forkortet levetid av disse. Dette kan føre til anemi som kalles hemolytisk anemi. Denne er ofte forårsaket av antistoffer dannet i immunsystemet.

HLA-typing – Bestemmelse av HLA-molekyler på overflaten av hvite blodceller. Dette bestemmer vevstypen som er viktig for å finne en passende giver til stamcelletransplantasjon.

HMAS – Høydosebehandling med stamcellestøtte. Før behandling høstes stamceller fra pasientens blod/benmarg. Etter gjennomført intensiv cellegiftbehandling for å fjerne alle kreftceller føres stamcellene tilbake til pasienten.

Hodgkins lymfom – En gruppe av lymfekreft som er mest vanlig i aldersgruppene 20-30 år og over 50 år. En hovedinndeling av lymfekreft er Hodgkins lymfom og non-Hodgkins lymfom. I 2018 var det 154 som fikk denne diagnosen i Norge.

Hyperkalsemi – For høye nivåer av kalsium i blodet.

Hyperviskositet – Betegnelse på blodplasma som har blitt for tykflytende.

Hypogammaglobulinemia – For liten mengde antistoffer (gammaglobulin) og er et fellesnavn på flere sykdomstilstander med mangel på antistoffer.

Hvite blodlegemer (Leukocytter) – En del av kroppens immunforsvar for å beskytte oss mot infeksjoner. De finnes i blod og lymfe, men også i vevet forøvrig.

Høydosebehandling – Et generelt begrep som brukes i forskjellige sammenhenger hvor det brukes ekstra høye doser med cellegift.

Hårcelleleukemi – En sjelden type leukemi som har navnet sitt fordi de syke cellene ser ut til å være «hårete» når de studeres under et mikroskop. Sykdommen har god prognose og ligner mer på lymfekreft enn på leukemi.

Immunfenotyping – En analyse der forskjellige proteiner på celleoverflaten blir påvist. Metoden brukes blant annet til å diagnostisere spesifikke typer leukemi og lymfom. Proteinene som finnes, er klassifisert etter et system hvor de får benevnelsen CD pluss et nummer, for eksempel CD33 eller CD18 som er karakteristisk for henholdsvis nøytrofile granulocytter og B-lymfocytter.

Immunmodulerende midler

– Fellesnavn på medikamenter som endrer immunaktiviteten.

Immunoglobulin G (IgG), IgA og IgM

– Forskjellige klasser av immunoglobulin som utgjør våre normale antistoffer. De er bygget opp med en tung kjede og en lett kjede (kappa eller lambda). Ved kreft i plasmacellene/lymfocytene får vi myelomatose hvor cellene oftest lager IgG eller IgA eller Waldenstrøms makroglobulinemi når cellene lager IgM. Kreftcellene hos en pasient lager helt identisk immunoglobulin som kalles M-komponenten og kan måles.

Immunoglobuliner – En bestemt gruppe proteiner i blodet som også kalles antistoffer. Blir produsert av plasmaceller i lymfeknuter, milt og benmarg. Ofte forkortet Ig.

Immunsuppressiv behandling

– Immunhemmende legemidler som hemmer immunforsvarets aktivitet. Slike medikamenter brukes ved en rekke kreftsykdommer, allogen stamcelletransplantasjon og ved godartete sykdommer som skyldes at immunapparatet er overaktivt. Prednison og deksametason er legemidler som hører med til denne gruppen.

Immunsvikt – Når immunsystemets evne til å bekjempe infeksjoner er helt eller delvis svekket.

Immunsystem – Kroppens forsvarssystem mot blant annet bakterier, virus, fremmed vev og kreft. Immunsystemet deles inn i et medfødt system og et opplært system. Det siste systemet «utdannes» gjennom å møte forskjellige bakterier gjennom oppveksten og er forskjellig i Norge og for eksempel India fordi barn møter forskjellige bakterier.

Immunterapi – En samlebetegnelse for behandlinger som bruker pasientens eget immunforsvar for å angripe kreftceller. Ved immunterapi hjelper man immunsystemet utenfra til å gjenkjenne og sikte seg inn mot kreftcellene, eller ved å blokkere kreftcellenes evne til å hemme immunsystemet.

Indolent – Et annet ord for saktevoksende.

Infeksjonssensitivitet – Forhold som skyldes et veldig lavt antall hvite blodlegemer på grunn av sykdom eller behandling. Dette betyr at du som pasient både har større risiko for infeksjon, men også at du kan være veldig smittsom for medpasienter.

Infusjon – Levering av væske eller medikament direkte i blodet gjennom en slange med nål. Mindre volumer gis vanligvis som injeksjon i blodet med en sprøyte i løpet av noen minutter, mens infusjon brukes ved større volumer.

International Prognostic Scoring System (IPSS) – Et system for å vurdere alvorlighetsgraden av myelodysplastisk syndrom.

Intravenøs infusjon – Væske med medisiner eller annet som blir tilført direkte i blodet via et slangesett ned nål. Drypp er et annet ord for infusjon.

JAK2-hemmer – Målrettet terapi som blokkerer aktiviteten til JAK2 involvert i blant annet myelofibrose. JAK2 betyr Januskinase 2 og er et enzym (se Enzym).

JAK2-mutasjon – En forstyrrelse i JAK2-genet som spiller en sentral rolle i dannelsen av røde og hvite blodlegemer.

Jernlager – Overskudd av jern lagres i kroppens jernlagere som i første omgang er i lever. Ved større overskudd vil det også lagres i andre organer. Det vanligste problemet er at det er for lite jern som fører til anemi. Imidlertid vil pasienter som får gjentatte blodoverføringer få problemer med å bli kvitt jernet. De får problemer med for store jernlagere som kan føre til organskade i lever, hjerte og hormonnkjertler. De kan ha nytte av jernkelaterende behandling (se Kelatering).

K

Kelatering – Betegner en kjemisk binding mellom et ikke-vannløselig og et vannløselig molekyl som gjør at komplekset til sammen blir vannløselig. Dette utnyttes for å fjerne overskudd av jern fra kroppen. Pasienter med sykdommer som talassemi, myelodysplastisk syndrom og sigdcelleanemi kan få et kronisk jernoverskudd på grunn av gjentatte blodoverføringer. Jernkelaterende medikamenter kan bidra til at jern i større grad skilles ut i urinene.

Kjemoimmunoterapi – Behandling med flere medisiner, hvorav minst en tilhører klassen cellegift (cytostatika), og minst en er et medikament som stimulerer immunforsvaret.

Kjemoterapi – Det samme som cytostatika (se Cytostatika).

Klinisk forskning – Forskning som har en sterk tilknytning til og betydning for pasienter. Utprøving av medikamenter hos mennesker er typisk klinisk forskning, men det kan også være helt andre aspekter.

KLL – Se kronisk lymfatisk leukemi.

KML – Se kronisk myelogen leukemi.

Koagulering – Blodets evne til å levre seg.

Komplett remisjon – Kommer av det engelske *Complete Remission* (CR). Dette betyr at det ikke finnes spor igjen av sykdommen med vanlige målemetoder.

Konsolidering – Ytterligere behandling i 2-3 måneder etter avsluttet hovedbehandling.

Kontaktsykepleier – De fleste avdelinger har en sykepleier med helhetsansvar for den enkelte pasient.

Kortison – Et kroppshormon med betennelsesdempende og immunologiske egenskaper. Det er også et vanlig legemiddel som foreligger i forskjellige varianter og kan gis for å lindre noen bivirkninger eller styrke effekten av cellegift.

Kreftkoordinator – Er en sykepleier med spesialisering i kreftomsorg/palliasjon. Hjelper kreftrammede og pårørende. En kreftkoordinator skal ha oversikt over alle tilbud og muligheter i kommunen der du bor.

Kromosom – Struktur i cellekjernen som inneholder alle våre gener (arveanlegget). Menneskene har 23 kromosompar som

er nummerert fra 1 til 22 etter størrelse og i tillegg et kjønns spesifikt kromosom, til sammen 46 kromosomer. Hvert enkelt kromosom består av en lang sammenhengende DNA-tråd som er pakket sammen i en x-formet struktur som kan sees i mikroskop.

Kronisk fase – Begrep som brukes spesielt om kronisk myelogen leukemi (KML). Dette betyr at de syke cellene dominerer i blodet og benmargen, men at de fortsatt har en god evne til å modnes til fungerende hvite og røde blodlegemer og blodplater.

Kronisk lymfatisk leukemi (KLL)

– En langsomt utviklende blodkreftform som skyldes at kroppen produserer for mange av en type hvite blodceller som kalles lymfocytter. Vi har to typer lymfocytter, B celler og T celler, og B cellene er vanligst ved KLL.

Kronisk myelogen leukemi (KML) – En type blodkreft som starter i de bloddannende cellene i benmargen. Modningen av blodcellene forstyrres på grunn av en genetisk skade. KML-pasienter har et kromosomavvik kjent som Philadelphia-kromosomet der deler av kromosomer 9 og 22 har byttet plass med hverandre. Dette avviket gir opphav til et nytt gen som kalles BCR-ABL (se BCR-ABL), som igjen produserer en tyrosinkinase (et enzym). Dette nye enzymet er selve årsaken til KML.

Kronisk myelomonocytteleukemi (KMML)

– En sjelden type blodkreft under hovedgruppen Myelodysplastisk syndrom (se Myelodysplastisk syndrom), som er karakterisert ved økt forekomst av monocytter (en type hvite blodceller).

Kur – Tidsbegrenset behandling som kan bestå av en eller flere medikamenter som gis i flere runder (sykluser). Antallet sykluser som gis varierer.

Laparotomi, laparoskopi – Betegnelse på alle former for tilgang til bukhulen for å ta prøver fra organer i magen eller for kirurgisk behandling.

Lettkjede-sykdom – En undergruppe av myelomatose. Lettkjedene kappa og lambda er en del av immunoglobulinmolekylet som lages av plasmacellene. Hos ca. 20 prosent av myelomatosepasientene lager plasmacellene kun den lette kjeden (enten kappa eller lambda) og ikke hele immunoglobulinet. De lette kjedene kan skade nyrene. Derfor blir mange pasienter med lettjede-myelomatose oppdaget når de utredes for nyresvikt.

Leukaferese – En teknikk for å redusere antall hvite blodlegemer i blodet. Blodet ledes i et slangesystem gjennom en maskin som sorterer ut de uønskede blodcellene, hvoretter det «rensede» blodet går tilbake til pasienten. Ferese betyr å fjerne.

Leukemi – Leukemi kjennetegnes ved økning av antall unormale leukocytter i benmarg og oftest blod. Leukemi deles inn i akutte og kroniske leukemier og i myeloide og lymfatiske leukemier etter celletype. Vi har derfor 4 hovedgrupper av leukemier som er forkortet AML, ALL, KML, KLL (se disse). Leukemi betyr direkte oversatt hvitt

blod og fikk navnet fordi blodet ble hvitere når det ble mange hvite blodlegemer.

Leukocytter – Hvite blodlegemer som er en del av kroppens immunforsvar.

Leukopenia – Medisinsk betegnelse for lavt antall hvite blodlegemer.

Lumbalpunksjon (spinalpunksjon) – Prøvetaking ved hjelp av en tynn nål som settes inn mellom ryggvirvlene i nedre del av ryggstølen for å få tilgang til væsken som omgir ryggmarg og hjerne. Analyse av spinalvæsken kan gi verdifull informasjon ved diagnostisering av en rekke sykdommer.

Lymfesystemet – Et nettverk av små lymfekanaler i hele kroppen hvor lymfevæsken sirkulerer.

Lymfoblaster – Betegnelse på umodne lymfocytter.

Lymfocytter – Undergruppe av hvite blodlegemer som er viktig for immunforsvaret.

Lymfom (lymfekreft) – Samlenavn for svulster som oppstår i celler i lymfesystemet. Lymfom omtales også som lymfekreft og lymfomsykdom. Et hovedsymptom er forstørret lymfeknute(r).

Lymfoplasmacytisk lymfom – En form av lymfom som har likhetstrekk med Waldenstrøms makroglobulinemi, men har fravær av eller lave nivåer av monoklonalt IgM (se Immunoglobulin).

Malign – Et annet ord for ondartet.

Mantelcellelymfom (MCL) – En form av lymfom som utgår fra B-lymfocytter.

Marginalsone lymfom – En langsomt voksende form av lymfom.

MDS – Se Myelodysplastisk syndrom.

MDS med 5q-delesjon – Undergruppe av Myelodysplastisk syndrom med genetisk avvik i kromosom 5. Utvikler seg sjelden til leukemi.

Megakaryocytter – Store celler i benmargen som er opphav til blodplatene (trombocytter).

MGUS – (Monoklonal Gammopati av Usikker Betydning) er et godartet forstadium som utvikler seg til myelomatose hos ca. 1 prosent pr år. Kjennetegnet på MGUS er at det blir påvist en M-komponent (se M-komponent) i en blodprøve.

Mini-transplantasjon – En type allogen transplantasjon der lavere doser cytostatika gis. Dette reduserer den akutte risikoen noe som gjør det mulig å behandle eldre pasienter. Også kalt RIC-allo, (RIC, *reduced intensity conditioning*).

Mitose – Prosessen med celledeling som gir opphav til to datterceller, kalles mitose.

M-komponent – Monoklonal komponent. Som alle kreftceller vokser myelomatose-

cellene frem fra en celle og lager en celleklon med identiske celler, en monoklon. Disse cellene lager identiske antistoffer (immunglobulin) som kalles monoklonale antistoffer. Derav forkortelsen M-komponent. Måling av disse i blod er svært nyttig ved diagnostikk og oppfølging av myelomatose og Waldenstrøms makroglobulinemi.

Monoklonale antistoffer – Gruppe av medikamenter som bygger på antistoffer som er rettet mot spesifikke molekyler på overflaten av kreftceller. Rituximab er et eksempel på et slikt medikament som er rettet mot CD20-molekylet som sitter på overflaten av B-lymfocytter. Dette er en form for immunterapi som har hatt stor betydning i behandlingen av lymfekreft og lymfatisk leukemi.

Mordercelle – Et popularisert navn på T-lymfocytter som kommer i kontakt med kreftceller og tar livet av disse. Dette er en normal funksjon for T-celler og en forsterkning av denne effekten har blitt utnyttet i flere nyere immunterapier som CART cellebehandling, BiTE-antistoffer og checkpoint-hemmere.

MRD – *Minimal Residual Disease* som betyr minste gjenværende restsykdom som kan påvises med de mest følsomme målemetodene. Hvis MRD er negativ betyr det at det ikke finnes spor av sykdommen målt med flowcytometri (se Flowcytometri) eller DNA-sekvensering.

Multipelt myelom – Er en direkte oversettelse fra det engelske ordet for myelomatose, *Multiple Myeloma*. På norsk brukes ordene myelomatose eller benmargskreft

(se Myelomatose).

Mutasjon – Endringer av forskjellige typer i DNA.

Myelodysplastisk syndrom (MDS)

– Er en gruppe av blodkreftsykdommer der de bloddannende stamcellene (umodne benmargsceller) ikke er i stand til å utvikle seg til modne blodceller av forskjellige typer (røde og hvite blodceller og blodplater). I de fleste tilfeller betyr dette at pasienter har anemi (anemi), ofte lavt antall hvite blodlegemer (leukopeni) og redusert antall blodplater (trombocytopeni). Noen former for MDS kan utvikle seg til akutt myelogen leukemi (AML).

Myelofibrose – En myeloproliferativ sykdom preget av dannelse av bindevev i benmargen som ikke kan produsere blod på normal måte. I stedet kan andre organer, spesielt milten, begynne å produsere blod. Dette kan føre til splenomegali (miltforstørrelse). Milten kan vokse til flere ganger sin normale størrelse.

Myelogen, myeloid – Av gresk myelo som betyr marg. Ordet indikerer at noe har med beinmarg å gjøre. Myeloide celler er en samlebetegnelse for blant annet granulocytter, monocytter, røde blodceller, blodplater.

Myelom – se Myelomatose.

Myelomatose, benmargskreft – Kreft i benmargen som oppstår som et resultat av at plasmaceller begynner å dele seg ukontrollert. Normale plasmaceller produserer antistoffer som beskytter oss mot ulike typer infeksjoner. Når plasmacellene

blir ondartede kalles de myelomceller. De samles i benmargen, undertrykker de normale blodcellene og påvirker skjelettet. Myelomatose er en av de vanligste formene for blodkreft.

Myeloproliferative neoplasier (MPN)

– Samlebegrep for diagnosene myelofibrose, polycytemi vera og essensiell trombocytemi.

Måltrettet behandling – Brukes om medikamenter som er rettet mot spesifikke gener eller proteiner som er unike eller unormalt uttrykt i en kreftcelle. Dette i motsetning til medikamenter med flere angrepspunkter og bredere virkninger.

Nasjonalt handlingsprogram – retningslinjer for diagnostikk, behandling og oppfølging av maligne blodsykdommer. Skal sikre lik behandling av alle pasienter i hele landet. Se også Pakkeforløp.

Nevropati – Se Polynevropati.

Non-Hodgkins lymfom (NHL) – Den vanligste formen for lymfom som inneholder ca. 40 undergrupper. Hovedinndelingen av lymfomer er Non-Hodgkins lymfom og Hodgkins lymfom (HL).

Nøytrofil granulocyt – En undergruppe av hvite blodlegemer som er spesielt viktig for immunsystemets kamp mot bakterieinfeksjoner.

Nøytropeni – For lavt antall nøytrofile granulocytter (en type hvite blodceller) i blodet.

Non-Hodgkins lymfom (NHL) – Den vanligste formen for lymfom som inneholder ca. 40 undergrupper. Hovedinndelingen av lymfomer er Non-Hodgkins lymfom og Hodgkins lymfom (HL).

Opioder – Samlebetegnelse for en gruppe smertestillende medikamenter, blant annet morfin.

Osteoklast – Celletype som er lokalisert i skjelettet og som bryter ned benvev.

Osteolyse – Ødeleggelse/oppløsning av beinvev.

Pakkeforløp – Er en ordning med beskrivelsen av hvordan et standard pasientforløp skal være i Norge. Det beskriver optimal utredning og behandling og maksimaltider for forløpet av disse fasene. Ordningen er opprettet av Helsedirektoratet og skal sikre at pasienter skal få et likt og forutsigbart forløp i hele landet uten unødvendige forsinkelser. For blodsykdommene er det beskrevet pakkeforløp for akutt leukemi, kronisk lymfatisk leukemi, myelomatose og lymfom.

Palliativ behandling – Et annet ord for lindrende behandling og pleie for pasienter med uhelbredelig sykdom og kort forventet levetid.

Paroksysmal nattlig hemoglobinuri (PNH) – En sjelden blodsykdom som gir hemolytisk anemi (se Hemolyse), aplastisk anemi, blodpropp og kan skade nyrene. Det kan være en alvorlig sykdom, men er ikke en kreftsykdom.

Partiell remisjon – Er en gradering av behandlingsrespons. Som ordene sier dreier det seg om en delvis respons på behandlingen.

PCR-analyse – *Polymerase Chain Reaction* er en veldig sensitiv molekylærgenetisk analysemetode som for eksempel kan brukes til å sjekke hvor mye som er igjen av sykdommen i blodet.

Perifert blod – Brukes av og til for blod som tas i blodprøve fra armene.

Perifert T-celle lymfom – Sjelden gruppe av lymfom med ca. 10 undergrupper der de fleste er aggressive. De utgår fra immunsystemets T-lymfocytter.

PET-CT – Forkortelse for Positron emisjons tomografi som er en bildeteknikk som har fått særlig betydning ved utredning og kontroll av lymfom.

Petekkier – Liten punktformet blødning i huden som kan være forårsaket av lave blodplater.

Philadelphia kromosom – Kromosomavvik som oppstår når kromosom 9 og 22 har utvekslet genetisk materiale med hverandre. Kromosomet inneholder kreftgenet BCR-ABL, som produserer et sykdomsfremkallende enzym, tyrosinkinase, som forårsaker kronisk myelogen leukemi. Philadelphiakromosomet sees også ved akutt lymfoblastisk leukemi, men i en litt annen variant.

Plasma – Blodet består av blodceller og plasma hvor plasma er væsken som cellene bader i. Plasma er gulaktig i fargen og består av omtrent 90 prosent vann. Plasmaet har flere viktige oppgaver, inkludert transport av viktige stoffer som cellene trenger.

Plasmaceller – En type hvite blodlegemer som hovedsakelig finnes i benmarg, lymfeknuter og slimhinner. Plasmaceller er kroppens hovedprodusent av antistoffer og er en viktig del av kroppens immunforsvar mot bakterier. Kreft utgående fra plasmaceller kalles myelomatose eller benmargkreft.

Plasmacytom – Myelomceller (se Myelomatose) vokser oftest diffust, men kan også vokse som en eller flere svulster utenfor benmargen. Myelomcellesvulsten kalles da plasmacytom.

Plasmaferese – Fjerning av blodplasma (ferese betyr å fjerne). Dette kan gjøres som behandling hvis plasma inneholder stoffer som har skadelige virkninger. Ved blodsykdommer er dette mest aktuelt ved Waldenstrøms makroglobulinemi hvor plasma kan inneholde store IgM-molekyler som klumper seg og gjør at blodet blir for tykt.

Platåfase – Begrep som særlig brukes ved myelomatose når sykdommen er blitt stabil etter en fase med behandling.

Polycytemia vera – En myeloproliferativ sykdom hvor benmargen produserer for mange røde blodlegemer og i varierende grad også hvite blodlegemer og blodplater.

Polyneuropati – Skader på nervefibrene, spesielt under føtter og i fingre. Symptomene er nummenhet, prikking, putefølelse og av og til smerter.

Primær immunsviktsykdom – Primære immunsviktsykdommer er en samlebetegnelse mange sjeldne sykdommer som har en feil i immunsystemet og økt infeksjonstendens som fellestrekk. Antistoffsvikt utgjør over halvparten av tilfellene.

Profylakse – Forebyggende behandling. Profylaktisk er et annet ord for forebyggende.

Prognostisk markør – En markør som kan forutsi hvor lenge man kan forvente å leve med en sykdom. Det er viktig å vite at den sier noe om gjennomsnittlig levetid, og markøren er ikke så presis for den enkelte pasient. Markøren kan være noe som måles i en blodprøve, en spesiell mutasjon i en celleprøve eller annet.

Progresjon – Et annet ord for forverring av sykdommen.

Progresjonsfri overlevelse – Forkortes ofte PFS og brukes som et mål på behandlingseffekt i medikamentstudier. PFS er tiden fra behandlingen starter til 1) progre-

sjon av sykdommen eller 2) død. Sagt på en annen måte sier PFS hvor lang tid en person lever med sin sykdom og uten at sykdommen blir forverret.

Progressiv sykdom – Betyr at sykdommen blir verre.

Proliferasjon – Et cellebiologisk begrep som betyr celledeling.

Proteasomhemmere – En gruppe legemidler som brukes særlig ved myelomatose, men også ved Waldenstrøms makroglobulinemi og amyloidose. Bortezomib og Karfilzomib er eksempler. Medikamentet hemmer proteasomet som er lokalisert inni cellene og har som hovedoppgave å bryte ned proteiner som har feil eller skal fjernes av andre årsaker. Proteasomet kan sammenlignes med en kvern som kverner opp proteinene.

Protein – En samlebetegnelse på biokjemiske stoffer som er bygget opp av aminosyrer. Blant annet enzymer, antistoffer og hemoglobin er proteiner. Proteiner blir også kalt eggehvitestoffer.

Psykolog – Utdannet i kunnskap om menneskelig atferd og psykiske funksjoner. Kan tilby støtte til kreftsyke som del av rehabilitering så vel som under behandling.

Purinaloger – medikamentgruppe som inneholder blant annet merkaptopurin, fludarabin og cladribin som brukes ved blant annet akutt lymfoblastisk leukemi, kronisk lymfatisk leukemi og hårcelleleukemi.

R

Refraktær anemi – Tidligere medisinsk betegnelse på undergruppe av myelodysplastisk syndrom.

Refraktær, resistent – Betyr at kreftsykdommen er refraktær eller resistent mot behandling, det vil si kortsiktig, liten eller ingen behandlingseffekt.

Remisjon – Begrep som brukes når sykdommen har svart positivt på behandling. Sykdommen har kommet i remisjon.

Residiv eller relaps – Alternative ord for tilbakefall.

Røde blodlegemer – Se Erytrocytter.

Røntgen – En billedfremstilling av kroppen som gjøres ved hjelp av røntgenstråler.

S

Sekundær immunsvikt – Immunsvikt som har oppstått på grunn av sykdom eller behandling. Dette kan ofte skyldes mangel på antistoffer (immunoglobuliner) som er en viktig del av immunforsvaret.

Seneffekter – Mer eller mindre varige endringer som vedvarer eller oppstår lenge etter avsluttet kreftbehandling.

Sentralt venekateter (SVK) – En tynn plastslange (kateter) som plasseres i en stor vene i halsen, øvre del av bryst eller i lysken.

Kateteret benyttes til å gi blod, væske og cellegift, og det kan ofte også brukes til å ta blodprøve. SVK legges inn når det forventes mange infusjoner og blodprøver og vil redusere antall nålestikk.

Sepsis – Medisinsk betegnelse på blodforgiftning. Alvorlig bakterieinfeksjon som går i blodet og påvirker hele kroppen

Sigdcelleanemi – Arvelig blodsykdom som er forårsaket av endring (mutasjon) i hemoglobinet (Hb). Endringen fører til at de røde blodlegemene blir sigd-formete og har kortere levetid ved visse typer stress, noe som gjør blodet mer tykflytende.

Sirkulasjonsforstyrrelse – En forstyrrelse i blodomløpet som kan føre til nummenhet og kuldefølelse i hender og føtter.

Slektsutredning – Når man undersøker om det er arvelige anlegg for sykdommen i familien.

Smittsomhet – Risikoen for å få en infeksjon kan øke under behandling fordi det produseres for få hvite blodlegemer. Under koronapandemien har vi lært om generelle smitteverntiltak som å holde avstand og vaske hender. Dette er også effektive tiltak for å forebygge andre typer infeksjoner.

Sosionom – Sosionomen jobber med å hjelpe mennesker med å forebygge, løse og redusere sosiale problemer. Sykehussosionomen har oversikt over økonomiske rettigheter og kan bistå med informasjon, råd og veiledning om hvordan håndtere praktiske utfordringer som følge av sykdom.

Stabil sykdom – Begrep for å angi graden av behandlingsrespons. Betyr at sykdommen hverken er forbedret eller forverret.

Stadium – Begrep som beskriver omfanget av kreftsykdommen på diagnosetidspunktet. Brukes særlig ved lymfekreft.

Stamcelle – En ikke-spesialisert celle som kan modnes (differensieres) til flere forskjellige celletyper. Blodstamceller finnes i benmarg og i blod og kan utvikle seg til røde blodlegemer, hvite blodlegemer og blodplater.

Stamcellehøstning – Innsamling av stamceller. Dette kan gjøres både fra benmarg og fra blod. Ved allogen stamcelletransplantasjon høstes stamceller fra en annen person. Ved autolog stamcelletransplantasjon høstes stamceller fra pasienten selv.

Stamcelletransplantasjon – En behandling der pasienten mottar stamceller, enten fra seg selv (autolog transplantasjon) eller fra en annen person (allogen transplantasjon). Før transplantasjonen blir utført, mottar pasienten ofte høye doser av cellegift.

Standardbehandling – Den aksepterte typen behandling for en sykdom.

Strålebehandling – En vanlig behandlingsform mot kreft. Ved blodkreft er det særlig brukt ved lymfom og myelomatose.

Støttebehandling – Behandling for å redusere symptomer og lindre bivirkninger av for eksempel cytostatisk behandling. Eksempler er antibiotika og blodtransfusjon.

Subkutan injeksjon – Injeksjon i dypere lag av huden. Mange medisiner settes som subkutan injeksjon.

Sykdomsprogresjon – se Progressiv sykdom.

Syklus – Begrepet brukes ofte om en behandling med cytostatika der behandlingen gis med en påfølgende hviletid før en ny syklus starter.

Symptomlindring – Behandling der formålet er å lindre symptomer.

Syngen stamcelletransplantasjon – Transplantasjon der gaver av benmarg er pasientens eneggede tvilling. Siden eneggete tvillinger har identisk genetisk materiale, kan slik transplantasjon sidestilles med at pasienten selv er gaver av benmarg.

T-ALL – Akutt lymfoblastisk leukemi hvor leukemien starter i T cellene.

T-celle – En type hvite blodlegemer som dannes i benmargen og er viktig for kroppens immunforsvar.

T-cellelymfom – Ondartet lymfekreft som stammer fra immunsystemets T-lymfocytter.

Thalassemi – Samlingsnavn for en gruppe arvelige blodsykdommer forårsaket av en mutasjon i et av genene for hemoglobin (Hb). Denne defekte formen av Hb fører til overdreven nedbrytning av blodceller, som

igjen forårsaker anemi. De som har den alvorlige formen for thalassemi er avhengig av regelmessige blodtransfusjoner og får store problemer med jernoppbygning i kroppen.

Tilbakefall – Betyr at sykdomssymptomer kommer tilbake.

TP-53-mutasjon – En mutasjon som oppstår i TP53-genet, og som får genets normale funksjon til å forsvinne. Ofte assosiert med en mer aggressiv sykdom som reagerer dårlig på behandling med cytostatika.

Transfusjon – Se Blodoverføring.

Translokasjon – En form for kromosomendring der en bit av et kromosom bytter plass med en bit av et annet kromosom.

Transplantasjon

– Se Stamcelletransplantasjon.

Tredjelinjebehandling – Det legemiddelet eller behandlingsmetode som anbefales for å behandle sykdommen ved tilbakefall etter andre runde med behandling. Ved nytt tilbakefall følges tredjelinjebehandling av fjerdelinjebehandling.

Trombocytopeni – Medisinsk betegnelse for redusert antall blodplater.

Trombocytt – Et annet ord for blodplate. Trombocytter er nødvendig for at blod skal koagulere (levre).

Tumor – Svulst. En svulst kan være benign (godartet) eller malign (ondartet).

Tyrosinkinase – En type enzym som hekter på en fosfatgruppe på en annen kjemisk substans. Det fins ca. 600 forskjellige tyrosinkinaser i kroppen. Ved kronisk myelogen leukemi (KML) er en mutert tyrosinkinase årsaken til sykdommen.

Tyrosinkinasehemmere – Legemidler som brukes ved KML og polycytemia vera.

Ultralydundersøkelse – Brukes for å påvise svulster bukhulen og for eksempel til måling av miltstørrelse.

Vedlikeholdsbehandling – Behandling som gis vedvarende for å forhindre tilbakefall etter at hovedbehandlingen er avsluttet.

Vekstfaktorer – Kroppsvennlige proteiner som gjennom deres hormonelle effekt påvirker celler. For eksempel kan vekstfaktorer stimulere produksjonen av hvite og røde blodlegemer.

Veneport – Et lite kammer som legges under huden. Kammeret har tilgang til en blodåre gjennom en tynn slange (kateter). Veneporten kan brukes til å ta blodprøver, gi cellegift og andre medikamenter/væsker (som blod og næring). Veneporten tåler opptil 2000 stikk og kan ligge i kroppen i flere år.

Vevstypeidentisk – Brukes når vevstypen til giver av benmarg er identisk med vevstypen til mottager.

Virus – En veldig liten smittsom partikkel bygget opp av DNA eller RNA. Den trenger en vertscelle for å formere seg. Meslinger, vannkopper, koronainfeksjon, influensa skyldes alle virus.

von Willebrand-faktor – Et protein som er nødvendig for at blod skal koagulere normalt. Mangel på dette er den vanligste av blødersykdommene. Mangel på von Willebrand-faktor kan være medfødt eller oppstå i løpet av livet. En sjelden gang kan kreft forårsake slik mangel og gi blødningstendens.

Waldenstrøms sykdom, Waldenstrøms makroglobulinemi, Morbus Waldenström – er 3 navn på samme sykdom som har sitt navn fra Jan Waldenström som beskrev sykdommen første gang på 1950-tallet. Sykdommen er en lymfekreft som oftest blir behandlet på avdelinger for blodsykdommer. Sykdommen er kjennetegnet ved at kreftcellene lager et monoklonalt immunglobulin av typen IgM. Dette kan klumpe seg og gjør at blodet blir tyktflytende og gir symptomer som synsforstyrrelser og sløvheter. Det vanligste er likevel at det ikke gir noen symptomer og oppdages tilfeldig ved en blodprøve som viser en M-komponent av type IgM (se M-komponent). Sykdommen behandles først når

det foreligger symptomer. Ved lave nivåer av monoklonalt IgM og ingen symptomer kalles tilstanden MGUS (se MGUS).

Årelating – Se Blodtapping.

Egne notater:

Kontakt oss:

E-post sekretariatet:

post@blodkreftforeningen.no

Telefon sekretariatet:

97 62 75 11 – telefonen besvares mandag–fredag kl. 09.00 –15.00

Likepersontelefonen:

94 85 11 11 – telefonen besvares mandager kl. 13.00 –15.00

og torsdager kl. 18.00 – 20.00

E-post likepersontjenesten:

likeperson@blodkreftforeningen.no

**BLODKREFT
FORENINGEN**

Blodkreftforeningen

Rosenkrantz' gate 7, 0159 Oslo

Telefon: 97 62 75 11

E-post: post@blodkreftforeningen.no

Følg med på vår hjemmeside og på facebook for aktuelle nyheter, kurstilbud, kontaktinformasjon med mer.

www.blodkreftforeningen.no

www.facebook.com/blodkreftforeningen